

Wizerunek subkultury heavymetalowej w Polsce

Dominika Cygankiewicz

Spis treści

Wstęp	2
1 Subkultura heavymetalowa	3
1.1 Czym jest subkultura?	3
1.2 Geneza subkultury heavymetalowej	5
1.3 Historia heavy metalu na świecie	9
1.4 Historia heavy metalu w Polsce	11
2 Wizerunek subkultury heavymetalowej w mediach	15
2.1 Czym jest wizerunek?	15
2.2 Muzyka heavymetalowa i jej fani w mediach zagranicznych	17
2.3 Muzyka heavymetalowa i jej fani w mediach polskich	17
2.4 Heavy metal w social media	17
3 Badanie wizerunku subkultury heavymetalowej	18
3.1 Przedmiot badań i cele badawcze	18
3.2 Metody i narzędzia badawcze	18
3.3 Analiza wyników badania	19
Zakończenie	20
Bibliografia	21

Wstep

Rozdział 1

Subkultura heavymetalowa

1.1 Czym jest subkultura?

Termin "subkultura" po raz pierwszy pojawił się w latach 80. XIX wieku w dziedzinie biologii, gdzie służył do opisywania kultur mikroorganizmów.¹ W obszarze nauk społecznych zaczął funkcjonować dopiero w latach 40. XX wieku, za sprawą Milтона M. Gordona, który w artykule *The Concept of the Sub-Cultur and Its Application*. pisał o subkulturze jako "pododdziale kultury narodowej".² M. M. Gordon, konieczność wprowadzenia pojęcia "subkultura" upatrywał w braku istniejącego terminu charakteryzującego pomniejsze kultury, wykształcające się w określonych grupach społecznych: ekonomicznych, regionalnych, etnicznych i religijnych. W jego rozumieniu, tak uformowane subkultury, miały znaczący wpływ na, przynależące do nich i uczestniczące w nich, poszczególne jednostki.³

Sformułowana przez M. M. Gordona teza pozwoliła na "uelastycznienie pojęcia subkultury"⁴ i stanowiła pierwszy przystanek na drodze do wyjaśnienia zjawiska. W kolejnych latach studiów subkulturowych, dążono do wypracowania możliwie jak najbardziej kompleksowej definicji, ale wielość prac badawczych oznaczała wiele różnorodnych punktów widzenia i prób ujęcia badanego problemu.

M. M. Gordon w swoich rozważaniach unikał powiązania grup subkulturowych z działalnością dewiacyjną, jednak przez długi czas, subkultury były kojarzone z odstępstwami od przyjętych norm kulturowych i rewoltą.⁵ Pierwotnie, socjologowie zwykli określać mianem subkulturowości grupy nieprzystosowane społecznie i spatologizowane.

¹W. Wrzesień, *Krótką historia młodzieżowej subkulturowości*, Warszawa 2013, PWN, s. 40.

²M. Gordon, *The Concept of the Sub-Cultur and Its Application*, [w:] *Social Forces*, Volume 26, Issue 1, 1947, s. 40–42.

³Tamże.

⁴W. Wrzesień, op. cit., s. 41.

⁵M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1992, Semper, s. 3.

W roku 1955 Albert Cohen, ich istnienie argumentował poszukiwaniem wśród zbiorowości składającej się z indywidualnych jednostek, rozwiązania problemów wynikających z prób adaptacji.⁶ Choć na przestrzeni lat badań socjologicznych, obok jego teorii wykształciło się wiele kontrastowych twierdzeń, w rozumieniu potocznym, subkultury wciąż przywozić mogą na myśl patologie i dewiacje.⁷ Obecnie, w przynależności młodych ludzi do subkultur często upatruje się przyczyny przestępczości wśród nieletnich. Dla służb porządkowych wprowadzane są specjalne podręczniki traktujące o polskich subkulturach, w skrócie charakteryzujące subkultury występujące w Polsce i przyczyny ich powstawania. Wśród nich wymienia się między innymi brak perspektyw samorealizacji, zaburzenia rodzinnych więzi emocjonalnych oraz destrukcyjne formy zachowań propagowane przez media.⁸ Z raportów policyjnych oraz podobnych podręczników, wynikałoby zatem, że przynależność do grup subkulturowych wiąże się z niewłaściwym przebiegiem procesu socjalizacji. Taka kategoryzacja, stawia członków subkultur w mało przychylnym świetle.

Etymologia słowa również wskazuje pewne negatywne wzorce interpretacyjne pojęcia i przyczynia się do takiegoż rozumienia jego sensu. Słowo "subkultura" jest odpowiednikiem angielskiego terminu *subculture*, który w tłumaczeniu na język polski, oznacza tyle, co *podkultura*. Określenie to, w języku polskim budzi konotacje nacechowane pejoratywnie.⁹ Silniej zaznacza istnienie kulturowej hierarchii, w której to podkultura plasuje się pod kulturą *nadrzędną*. Termin "subkultura" posiada mniej deprecjonujący charakter i jest emocjonalnie neutralny, choć przedrostek "sub-" bezsprzecznie sugeruje pochodność subkultury od kultury. By uniknąć wartościowania, obowiązującym określeniem w języku polskim pozostaje "subkultura". Jak podaje Marian Filipak, obejmuje ono swoim zakresem, pojawiające się w rozprawach naukowych przy temacie subkulturowości, pojęcia "kontrkultury" i "kultury alternatywnej".¹⁰

Termin kontrkultura pojawił się pod koniec lat 60. XX wieku, wraz z początkiem zjawiska kontestacji, i oznaczał sprzeciw wobec zastanej kultury.¹¹ Z czasem, kontrkultura zaczęła także wytwarzać w jej miejsce nowe wzorce kulturowe – formowała kulturę alternatywną. Przez część socjologów, subkultura uznawana jest za fazę wstępną procesu, którego rezultat stanowi kultura alternatywna.¹²

Mirosław Pęczak definiuje subkulturę jako spójną grupę społeczną, wyrażającą swoją odmienność poprzez negację utrwalonych wzorów kultury i pozostającą na marginesie

⁶A. K. Cohen, *Delinquent Boys, The Culture of the Gang*, 1995, New York: The Free Press, s. 148.

⁷M. Filipiak, *Od subkultury do kultury alternatywnej*, Lublin 2003, Wydawnictwo UMCS, s. 13

⁸M. Śmiałek, *Subkultury młodzieżowe w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Legionowo 2015, Wydział Wydawnictw i Poligrafii, s. 12.

⁹M. Pęczak, op. cit., s. 3.

¹⁰M. Filipiak, op. cit., s. 16.

¹¹Tamże, s. 14.

¹²M. Pęczak, op. cit., s. 4.

dominujących tendencji życia społecznego.¹³ Podobną tezę stawia M. Filipak, który nacisk w swej teorii kładzie na chęć ulepszenia kultury zastanej.¹⁴ Socjolog zaznacza, że celem subkulturowości nie jest obalenie dominujących wzorców kulturowych. Nie oznacza to jednak, że owe wzorce są przez nią respektowane. Grupy subkulturowe nie mogą powstawać w próżni społecznej – muszą istnieć w opozycji do kultury, z której się wywodzą.¹⁵ Jeśli przyjmuje się, że potrzeba uczestnictwa w subkulturze, wywodzi się z buntu, musi istnieć zespół norm, wobec którego owa subkultura może się buntować. W ujęciu R. Dyoniziaka, pomija się jednak aspekt rewolty. W tym rozumieniu, subkultura jest niczym innym, jak zbiorem wartości, norm i wzorów, wytworzonych przez wiele jednostek mających podobne problemy i wspólne zainteresowania i dążenia, połączonych trwałą więzią.¹⁶

Słowa "subkultura" używano zatem do określania zarówno grup przestępczych, etnicznych, zawodowych, religijnych, ekonomicznych, jak i ruchów społecznych. Jest to możliwe dzięki istnieniu czynnika wspólnego dla wszystkich tych społeczności – pomimo odmiennych form uczestnictwa w kulturze, łączy je negatywny stosunek do kultury dominującej.¹⁷

Niezależnie od tego, jaką metodę zdefiniowania subkultury przyjmujemy, z analizy powstałych do tej pory w dziedzinie nauk społecznych, teorii, wynika, że subkultura powinna charakteryzować się odrębnością od innych grup społecznych i negacją kultury dominującej lub jej elementów, np. obowiązujących norm; a także spójnością, w obrębie której rozumie się wspólne zainteresowania i dążenia, normy i przyjmowane wartości.

1.2 Geneza subkultury heavymetalowej

"Metalowcy" tworzą subkulturę fanów muzyki heavymetalowej, będącej odmianą rocka.¹⁸ Największe znaczenie i popularność, zyskali w latach 80-ych, choć początki istnienia subkultury można było zaobserwować już dziesięć lat wcześniej.¹⁹

W Polsce, pojawili się wraz z pierwszymi ugrupowaniami muzycznymi grającymi muzykę z gatunku heavy metal (na przykład KAT i TSA).²⁰ Już wtedy, spotykali się z krytycznym nastawieniem ze strony polskiego społeczeństwa. Oskarżano ich o tendencje

¹³Tamże, s. 4.

¹⁴M. Filipak, op. cit., s. 17.

¹⁵T. Paleczny, *Grupy subkultury młodzieżowej. Próba analizy – propozycje teoretyczne*, "Kultura i społeczeństwo", t. 37, nr 3, 1993, s. 179-190.

¹⁶R. Dyoniziak, *Młodzieżowa podkultura*, Warszawa 1965, Wiedza Powszechna, s. 11.

¹⁷M. Pęczak, op. cit., s. 4.

¹⁸Tamże, s. 53.

¹⁹M. Filipiak, op. cit., s. 78.

²⁰W. Wrzesień, op. cit., s. 328.

satanistyczne i neopogańskie, oraz wyrażano głęboką dezaprobatę dla wykonywanego przez nich rodzaju muzyki.²¹ Podstawę do nietolerancji od zawsze tworzył także wygląd fanów muzyki metalowej. Poza nietypowym brzmieniem i kontrowersyjnym zachowaniem scenicznym metalowych wykonawców, również ubiór i fryzury, formowały przestrzeń społeczną wychodzącą poza ramy koncertowych hal, i prowokowały negatywne reakcje tych, którzy do niej nie należeli.

Styl heavymetalowców to przede wszystkim suma adaptacji wybranych elementów wyglądu zewnętrznego punków i motocyklistów.²² Charakterystyczną część garderoby stanowią dla nich dżinsowe katany oraz skórzane kurtki motocyklowe. W połączeniu z ciasnymi, dżinsowymi lub skózanymi spodniami oraz długimi włosami, tworzą podstawę wyglądu heavymetalowców. Równie elementarne dla fanów metalu są pieszczochy – skórzane bransolety, zwykle nabijane rzędami stalowych ćwieków. W zależności od ich ilości, pieszczocha pokrywa jedynie nadgarstek lub nawet całe przedramię właściciela. Popularną ozdobą ubioru są naszywki z logotypami zespołów metalowych, a także żelazne krzyże. T-shirty, najczęściej czarne, mogą zawierać emblematy z okładek ich płyt²³ oraz rozpiskę trasy koncertowej. Z czasem, wśród fanów metalu powszechnym obuwem stały się glany (ciężkie buty robocze z metalowymi noskami).

Tak zarysowany portret metalowca przychodzi na myśl osobnika męskiego, ale zaprezentowany wizerunek wspólny jest zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet przynależących do subkultury heavymetalowej. Strój kobiety niemal niczym nie odbiega od ubioru mężczyzn, a o samej subkulturze mówi się, jakoby zakładała kult siły i męskości.²⁴ Nie wpływa to, a przynajmniej nie w znaczącym stopniu na ilość fanek metalu. Choć uważa się, że grupą docelową omawianego gatunku muzyki są młodzi mężczyźni, a żeńskich wykonawców można zaliczyć do zdecydowanej mniejszości, nie istnieją statystyki wykluczające kobiety z grona odbiorców metalu. Właściwie, Barbara Major sugeruje, że współcześnie publiczność heavy metalu jest publicznością mieszaną.²⁵ Mężczyznom przypisuje jednak większą aktywność w ramach działań subkulturowych.²⁶

Uczestnictwo w koncertach jest dla heavymetalowców najważniejsze. Deena Weinstein podkreśla, że to podczas wydarzeń muzycznych, subkultura metalowa objawia się w idealnej postaci, a koncert heavymetalowy badaczka przyrównuje do celebracji na mia-

²¹M. Filipiak, op. cit., s. 78

²²W. Wrzesień, op. cit. s. 323-324.

²³Tamże.

²⁴Tamże.

²⁵B. Major, *Dionizos w glanach. Ekstazy muzyki metalowej*, Kraków 2013, Księgarnia Akademicka, s. 48.

²⁶Tamże.

rę ceremonii religijnych.²⁷ Poza tą sferą, metalowcy nie posiadają własnych rytuałów; to koncerty i festiwale muzyczne tworzą dla nich przestrzeń, w której najlepiej mogą manifestować swą subkulturowość.²⁸ Jak sugeruje Barbara Major, wspólnotowość heavy metalu ugruntowana jest w muzyce.²⁹ Koncert tworzy okazję do poznania nowych ludzi oraz, być może przede wszystkim, wymiany doświadczeń i wiedzy, przez którą rozumie się także znajomość niszowych muzyków heavymetalowych.³⁰ Spajającym subkulturę czynnikiem jest ten sam gust muzyczny, a nie prezentowane poglądy – metalowcy nie wyznają bowiem specyficznej tylko dla nich ideologii.³¹

Charakterystyczne dla koncertów heavymetalowych są podejmowane przez ich uczestników formy zabawy.³² Jedną z najpopularniejszych i jednocześnie najbardziej sztampową jest tzw. headbanging, czyli energiczne machanie, kręcenie głową w rytm muzyki. Do tej pory, doczekał się w społeczności heavymetalowej kilku odmian. "Head banging w kontekście muzyki metalowej, praktykowany podczas koncertu, wskazuje na przynależność do pewnej wspólnoty, jest również gestem świadczącym o aprobachie dla słuchanej właśnie muzyki, całkowitym poddaniu się jej."³³ W swej prostocie, zawiera komunikat dla występujących na scenie artystów. Bynajmniej nie jest jedynie formą tanecznej ekspresji. Ze względu na silne subkulturowe znaczenie tego rodzaju tańca, a także jego szeroką rozpoznawalność również w kręgach *niemetalowych*, od headbangu wywodzą się anglojęzyczne nazwy subkultury – *headbangers* i *metalheads*.³⁴

Innym rodzajem tanecznej aktywności metalowców jest pogo, typowe również dla subkultury punkowej. Jego uczestnicy wzajemnie odbijają się od siebie, skacząc i energicznie potrząsając przy tym głową.³⁵ Przestrzeń, w której odbywa się omawiany tutaj ze-spół zjawisk ruchowych, zwykle zwie się *kotłem* bądź *młynem*; i znajduje się ona w środkowej i jednocześnie najbardziej żywo reagującej części widowni. Reprezentatywną dla metalowców odmianą pogo jest tzw. *mosh*, w którym bardzo dużą rolę odgrywają ruchy głowy. W *moshing*u dozwolone jest używanie pieszczoch oraz glanów. Uważa się, że ten rodzaj pogo jest bardziej agresywny niż pogo punkowe, ale jednocześnie wyda-

²⁷D. Weinstein, *Heavy Metal: The Music And Its Culture, Revised Edition*, Perseus Books Group, 2000, s. 223-231.

²⁸W. Wrzesień, op. cit., s. 325.

²⁹B. Major, op. cit., s. 150.

³⁰M. Waga, *Jak cię widzą, tak cię piszą... – czyli o metalowcach*, dostępne przez: www.epiotrkow.pl/arttykul/Jak-cie-widza-tak-cie-pisza...-czyli-o-metalowcach, 4963, 08.04.2018.

³¹M. Filipiak, op. cit., s. 78.

³²W. Wrzesień, op. cit., s. 324.

³³B. Major, op. cit., s. 53.

³⁴W. Wrzesień, op. cit., s. 325.

³⁵B. Major, op. cit., s. 158.

je się mniej dynamiczny.³⁶ Popularną formą zabawy w pogo jest dla subkulturowości metalowej również *ściana śmierci*. Jej uczestnicy stają na przeciw siebie w dwóch rzędach i w odpowiednim momencie rozbrzmiewającego właśnie utworu, ruszają wprost na siebie.³⁷ Ponownie łączą się w tańcu w umownie przyjętym centrum, formułując jeden podskakujący w rytm muzyki organizm.

Z zewnątrz, praktykowana forma zabawy przypominać może rodzaj chaotycznej bójki i przywoływać na myśl skojarzenia związane z agresją, choć ta stanowi co najwyżej formę rozładowania napięcia i kumulującej się w uczestnikach koncertu energii. Jeffrey Jensen Arnett w swojej rozprawie na temat metalu konstatuje, że choć owe rytuały, dla kręgu osób spoza społeczności metalowej mogą wydawać się kuriozalne, to nie są one tak bardzo różne w swej formie od ceremoniałów praktykowanych od wieków na całym świecie.³⁸

Przy omawianiu subkultury heavymetalowej, należy zauważyć, że dla tej społeczności, metal jest nie tylko gatunkiem muzycznym. Bycie fanem muzyki metalowej wiąże się z zaangażowaniem oraz przyjęciem określonego sposobu życia; nadaje mu znaczenie i kreuje poczucie przynależności.³⁹ Rezygnacja z uczestnictwa w subkulturowości wiązać się może z rezygnacją z metalu, a to, jak przekonuje Barbara Major, traktowane jest jak świętokradztwo.⁴⁰ W metalu nacisk kładzie się na prawdziwość – prawdziwą muzykę i prawdziwych heavymetalowców, co wielokrotnie podkreślane jest przez współtwórców subkultury. Niestety, nie istnieje jedna definicja dla przytaczanej tutaj prawdziwości, co generuje problemy z ostatecznym wyznaczeniem tego, co według wspólnoty heavymetalowej można uznać za *metalowe*, a czego w te ramy wpisywać się nie powinno. Grozi to pojawianiem się niesnasek pomiędzy jej członkami, zwłaszcza, że kluczem do identyfikacji fana metalu i odróżnienia go od pozera, od zawsze była różnica pomiędzy tym, co autentycznie metalowe, a tym, co rzekomo za metalowe się uznaje.⁴¹ Wydaje się, że sformułowanie definicji owej *metalowości*, mogłoby być przydatne obecnie bardziej niż kiedykolwiek, gdy subkulturowy styl manifestowany jest głównie podczas wydarzeń muzycznych i rzadko wychodzi poza ich ramy, a inne aspekty tej subkulturowości przetrwały tylko w małych grupach największych pasjonatów.⁴²

³⁶A. Matras, *Pomiędzy ciałem indywidualnym a zbiorowym. Praktyki cielesne punków i ich strategie uczestnictwa w Festiwalu w Jarocinie*, "Palimpsest", nr 2, marzec 2012, s. 154.

³⁷B. Major, op. cit., s. 158.

³⁸J. J. Arnett, *Metalheads: Heavy Metal Music and Adolescent Alienation*, Colorado 1996, Westview Press, s. 12.

³⁹W. Phillips, B. Cogan, *Encyclopedia of Heavy Metal Music*, Westport 2009, ABC-CLIO, s. 5-6.

⁴⁰B. Major, op. cit., s. 130.

⁴¹W. Phillips, B. Cogan, op. cit., s. 5.

⁴²W. Wrzesień, op. cit., s. 328.

1.3 Historia heavy metalu na świecie

Powstanie terminu "heavy metal" datuje się nawet na dwieście lat wstecz. W XIX wieku, pod pojęciem heavy metalu rozumiano ciężką artylerię wojskową, a wyrażenie "a man of heavy metal" oznaczało człowieka silnego, posiadającego władzę.⁴³ Obecnie, według *Cambridge Dictionary* wyróżnia się jego dwa znaczenia:

1. w chemii i przemyśle metalurgicznym: ciężkie, często toksyczne metale i półmetale
2. w muzyce: rodzaj muzyki rockowej o mocnym brzmieniu⁴⁴

Pochodzenie określenia "heavy metal" w kontekście muzyki rockowej, pozostaje kwestią sporną. Część badaczy przyjmuje, że pojawiło się za sprawą powieści Williama S. Burroughsa, w której autor określił jednego z bohaterów mianem "the heavy metal kid". Za inne potencjalne źródło terminu podaje się utwór *Born to Be Wild* zespołu Steppenwolf.⁴⁵ Niezależnie od tego, jaki punkt widzenia przyjmiemy, termin został rozpowszechniony we wczesnych latach 70. i szybko stał się nazwą dla nowego, cięższego gatunku muzyki rockowej.

Muzykolog Robert Walser konstatuje, że u samego źródła metalu leżą blues i muzyka klasyczna.⁴⁶ Historię metalu łączy również z wybitnymi gitarzystami: Erikiem Claptonem i Jimim Hendrixem, wskazując jako czynnik wiążący ich wirtuozerię w używaniu przesterowanej gitary oraz ciężkich basów.⁴⁷ Ten drugi jest autorem utworu *Purple Haze* z 1967 roku, który uważa się za pierwszy heavymetalowy hit.

Wyodrębnienie się heavy metalu jako gatunku muzycznego nie nastąpiło jednak nagle. To płynny, złożony proces, którego ramy czasowe nie są oczywiste do wyznaczenia. Początkowo, z muzyki rockowej wyosobnił się tzw. acid rock (którego nazwa odnosi się do efektów zażycia substancji halucynogennej LSD). Dopiero w późnych latach 60. pojawiła się wczesna muzyka heavymetalowa, będąca zapowiedzią zupełnie nowego gatunku.⁴⁸ Choć zerwała z konotacjami z wyżej wymienionym narkotykiem, z acid rocka wywodziło się jej mocne brzmienie, które uczyniła mroczniejszym i bardziej dysonansowym. "Właściwie, gitarzyści heavymetalowi, jak wszyscy inni innowacyjni muzycy, kreują nowe brzmienia, czerpiąc z mocy starych, i łącząc ich zasoby semiotyczne w nowe, fascynujące kombinacje."⁴⁹

⁴³R. Walser, *Running with the Devil: Power, Gender, and Madness in Heavy Metal Music*, 2014, Wesleyan University Press, s. 1

⁴⁴Cambridge Dictionary

⁴⁵B. Major, op. cit., s. 41.

⁴⁶R. Walser, *Eruptions: Heavy Metal Appropriations of Classical Virtuosity*, [w:] *Popular Music*, Vol. 11, No. 3, 1992, Cambridge University Press, s. 263-264.

⁴⁷R. Walser, *Running with the Devil...*, s. 9.

⁴⁸J. J. Arnett, op. cit., s. 43.

⁴⁹R. Walser, *Eruptions...*, s. 301, tłum. własne.

Za prekursorskich artystów heavymetalowych uważa się Black Sabbath oraz Led Zeppelin,⁵⁰ których brzmienie oscylowało wokół prędkości i mocy. Muzyka Led Zeppelin stanowiła sumę niespotykanych do tej pory rytmicznych wzorców i riffów, a sami wykonawcy stanowią dla wielu fanów niepodważalnych, fundamentalnych mistrzów heavy metalu. Z tym, i podobnymi twierdzeniami, nie zgadzają się jednak artyści, którzy ostrożnie podchodzą do kategoryzowania swoich utworów jako metalowych.⁵¹ Obawa o błędnie przypisaną etykietę do tworzonej muzyki, była podzielana przez różnych twórców, ale wydaje się, że w przypadku Led Zeppelin była całkowicie nieuzasadniona. Wraz z Black Sabbath, a także niewymienionym do tej pory Deep Purple, w gatunek heavymetalowy wpisywali się nie tylko w warstwie muzycznej, ale także w tekstowej i wizualnej.⁵² W tekstach swoich utworów odwzorowywali świat pełen mistycyzmu, nie stroniąc od tematyki okultystycznej i zjawisk nadnaturalnych. Wpłynęli również na wykształcony w późniejszych latach styl ubioru i sposób postrzegania świata przez fanów i wykonawców metalu.

Wykonawcy, którzy rodzaj tworzonej przez siebie muzyki określali jako heavy metal, pojawili się w połowie lat 70.⁵³ Początkowo, muzycy nie zyskiwali należnego im rozgłosu i uznania. Utwory heavymetalowe nie były emitowane w stacjach radiowych ze względu na obawę przed demoralizowaniem młodzieży.⁵⁴ Nie przeszkodziło im to jednak w zgromadzeniu grup oddanych fanów o mocnym poczuciu odrębności. Do drugiej fali artystów metalowych należały takie zespoły, jak AC/DC, Kiss, Scorpions i Judas Priest. Ten ostatni, obok Black Sabbath i Led Zeppelin, w latach siedemdziesiątych odniósł najwięcej lukratywnych sukcesów.⁵⁵

Sam metal sukces komercyjny odniósł w latach 80. uważanych przez muzykologów za złoty okres tego rodzaju muzyki. To wtedy również, heavy metal ostatecznie wykształtował się jako dystynktywny gatunek, różny od hard rocka. Do roku 1989 płyty heavymetalowe stanowiły 40 procent płyt sprzedanych w Stanach Zjednoczonych.⁵⁶ Barbara Major zauważa, że wzrost popularności sceny metalowej, ma związek z pojawieniem się glam i pop metalu. Dzięki złagodzeniu brzmienia, utwory kwalifikujące się do jednego z tych dwóch podgatunków, trafiały w gust szerszego grona odbiorców.⁵⁷ Niestety, sprzyjało to fragmentaryzacji i coraz większemu rozproszeniu gatunku muzycznego.

Złoty okres muzyki metalowej wiązał się z czasem, w którym na rynku pojawiły

⁵⁰W. Phillips, B. Cogan, op. cit., s. 28.

⁵¹R. Walser, *Running with the Devil...*, str. 6

⁵²B. Major, op. cit., s. 42.

⁵³Tamże.

⁵⁴R. Walser, *Running with the Devil...*, s. 3.

⁵⁵J. J. Arnett, op. cit., s. 43.

⁵⁶R. Walser, *Running with the Devil...*, s. 3.

⁵⁷Barbara Major, op. cit. s. 42.

się nowe technologie, dające muzykom możliwość osiągnięcia jeszcze bardziej mrocznego, szorstkiego brzmienia.⁵⁸ Dla ugrupowań tworzących muzykę agresywniejszą, bardziej ponurą niż poprzednie zespoły heavymetalowe, powstały nowe terminy opisujące ich twórczość: "speed" lub "trash" metal. Wśród nich wyróżnić można takie zespoły, jak popularne do dziś Metallica i Megadeath. Najbardziej ekstremalnym podgatunkiem heavy metalu stał się wkrótce death metal, którego teksty utworów skupiały się niemal wyłącznie na śmierci i przemocy. Stały one w opozycji do twórców bardziej stonowanych odmian metalu i skupiały węższe grono odbiorców ze względu na zniekształcone dźwięki i chrapliwy wokal.

W latach 90. podział heavy metalu na inne gatunki muzyczne trwał nadal. Pod wpływem popularnych w tamtym okresie hip-hopu, grunge'u i techno, powstał nu metal,⁵⁹ znany także jako nu tone. Swoje brzmienie zawdzięczał takim zespołom jak Korn czy Deftones, których popularność i potencjał komercyjny pozwoliły na dalszy rozwój nurtu. Jednak ze względu na coraz większą komercjalizację, kariera zespołów nu metalowych podupadła w latach dwutysięcznych.⁶⁰

Heavy metal z mainstreamowego nurtu muzyki zniknął po odniesionym przez niego sukcesie w latach 80. Obecnie, wpisuje się w bardziej w trend muzyki alternatywnej i nie króluje już na czołowych miejscach muzycznych notowań. Nie oznacza to jednak, że zespoły metalowe nie mogą liczyć na zdobycie sławy. Grono ich fanów i zainteresowanie heavy metalem choć mniejsze niż kilkadziesiąt lat temu, wciąż pozostaje znaczące. Wszak, Metallica, Iron Maiden czy też Judas Priest, do dziś koncertują na całym świecie, i to nie dla kilkutysięcznej, ale zwykle nawet dla kilkudziesięciotysięcznej publiczności.

1.4 Historia heavy metalu w Polsce

Heavy metal w Polsce pojawił się na początku lat 80-ych, wraz ze wzrostem popularności muzyki rockowej w kraju.⁶¹ Był to czas, w którym na świecie muzyka z gatunku heavy metal przeżywała wspomniany już wcześniej złoty okres.

Prekursorem polskiego metalu stał się zespół TSA, założony w Opolu za sprawą gitarzysty Andrzeja Nowaka. Do grona inicjatorów cięższego grania na polskiej scenie rockowej, zalicza się także powstałe później grupy TURBO oraz KAT, które wraz z TSA, zdaniem fanów stworzyły *wielką trójkę polskiego heavy metalu*.⁶² Pierwszy album studyj-

⁵⁸J. J. Arnett, op. cit., s.43.

⁵⁹W. Wrzesień, op. cit., s. 327.

⁶⁰Hasło: Nu metal, [w:] Rockopedia, dostępne przez: <http://rockers.com.pl/rockopedia/gatunek/20.html>, 18.04.2018.

⁶¹M. Pęczak, op. cit., s. 35.

⁶²*Lata 80-te w przekroju*, dostępne przez: dorosledzieci.cba.pl/artykuly.htm, 18.04.2018.

ny ugrupowania TSA, ukazał się w roku 1983. Twórczość zespołu początkowo oscylowała w rytmach muzyki hardrockowej, ale z czasem tworzone przez TSA kompozycje coraz bardziej wpisywały się w gatunek heavymetalowy. Zwiększono tempo utworów i zaczęto używać większej ilości przesterów⁶³, będących wyznacznikami gatunku. Lata 80. przyniosły zespołowi największy sukces i w karierze muzyków stanowiły bezsprzeczny szczyt ich popularności. Nagrania TSA sprzedawały się w Polsce w kilkutysięcznych nakładach, a utwory *51*, *Trzy zapalki* oraz *Zwierzenia kontestatora* uplasowały się na wysokich pozycjach licznych list przebojów.⁶⁴

Cięższe brzmienie szybko zyskało uznanie szerszej publiczności. Główną grupą odbiorców polskiego heavy metalu były rodziny robotnicze, dla których metal stał się "odskocznią od nudnego i szarego życia."⁶⁵ Ballada *Dorośle dzieci* poznańskiego zespołu Turbo, założonego w 1980 roku, uznawana była za hymn lat 80.⁶⁶ Utwór, będący jednym z najpopularniejszych autorstwa muzyków, piętnował realia ówczesnego świata i opowiadał o trudach odnalezienia *sposobu na życie*. W warstwie lirycznej, polscy wykonawcy wyrażali sprzeciw wobec panującego porządku politycznego i społecznego, mówili o potrzebie wolności, którą ustrój komunistyczny im odbierał.

Początkowo, artyści z Polski inspiracji szukali w dokonaniach muzycznych popularnych zespołów z zagranicy, takich jak AC/DC i Led Zeppelin. Znaczący wpływ na rodzimą scenę metalową miały także metalowe formacje niemieckie, takie jak Accept, Helloween i Running Wild oraz tzw. Nowa Fala Brytyjskiego Heavy Metalu.⁶⁷ Ta, oddziaływała nie tylko na twórczość muzyków, ale także na wygląd ich i ich fanów. Popularne były skórzane spodnie i kurtki nabijane ćwiekami, rozpowszechnione przez Judas Priest, a także kolorowe, obcisłe stroje, wypromowane przez członków Iron Maiden.⁶⁸ Z wczesnych dokonań muzycznych brytyjskiego heavy metalu oraz Metalliki, korzystał uznawany za prekursora rodzimego trash i heavy metalu, zespół KAT, powstały na przełomie 1979 i 1980 roku. Nim uformował charakterystyczne dla siebie brzmienie, do roku 1981, KAT tworzył jedynie muzykę instrumentalną.⁶⁹ Muzycy odnaleźli swoją niszę dopiero po zaangażowaniu w projekt wokalisty, Romana Kostrzewskiego. Pierwsze nagrania grupy dotyczyły tematyki religijnej, poruszały kwestie wiary i sprzeciwu wobec Boga, a liczne tytuły utworów zawierały nawiązania do szatana. Interesująca muzyków tematyka przyczyniła się do licznych oskarżeń o konszachty z diabłem i propagowanie satanizmu.

⁶³M. Kopiński, *Idea wolności w tekstach piosenek heavymetalowych lat 80. w twórczości TSA, Turbo i KAT*, [w:] *Kwartalnik Młodych Muzykologów UJ*, nr 27, 4/2015, s. 72.

⁶⁴*Biografia TSA*, dostępne przez: <http://www.polskirock.art.pl/tsa,z127,biografia.html>, 02.04.2018.

⁶⁵*Teoria hałasu*, reż. L. Gnoiński, W. Słota, Polska 2008

⁶⁶Tamże.

⁶⁷Tamże, s. 72-73.

⁶⁸Tamże, s. 72.

⁶⁹*Biografia Kat*, dostępne przez: <http://www.polskirock.art.pl/kat,z190,biografia.html>, 03.04.2018

Poza wielką trójką polskiego heavy metalu do jego rozwoju w Polsce przyczyniły się także liczne mniej rozpoznawalne ugrupowania, które nie osiągnęły sukcesu komercyjnego. Te kilkadziesiąt zespołów, tworzyło tzw. scenę podziemną.⁷⁰ Za ich główną zasługę można uznać propagowanie muzyki metalowej wśród młodych ludzi poprzez udział w festiwalach i konkursach. Zwykle były to grupy, które charakteryzował niski lub bardzo niski poziom techniczny, ale z ograniczeniami sprzętowymi borykali się również bardziej popularni artyści.⁷¹ Realia PRL-u sprawiały, że polska scena muzyki heavymetalowej w wielu aspektach pozostawała w tyle w stosunku do metalu z Zachodu.

Polskim zespołom metalowym możliwość prezentacji przed szerszym gronem publiczności zapewniały festiwale muzyki rockowej i metalowej. Zespoły TSA, KAT i Turbo zainteresowanie fanów zdobywały na Festiwalu Muzyków Rockowych w Jarocinie, który jako jedno z nielicznych wydarzeń muzycznych w Polsce, zaczął promować heavy metal.⁷² Innym miejscem zrzeszającym fanów i wykonawców metalowych był Ciechanów, gdzie w zamku Księżąt Mazowieckich, od roku 1988, organizowano festiwal S'thrash'ydło. Najpopularniejszym polskim metalowym widowiskiem była jednak Metalmania, odbywająca się w hali widowiskowej w Katowicach. Pierwsza edycja wydarzenia miała miejsce już w roku 1986 i reklamowana była jako "największy heavymetalowy festiwal w Europie Środkowej". Obok zagranicznych wykonawców, w Spodku wystąpili wtedy jedni z najpopularniejszych polskich wykonawców metalu, Turbo i KAT.⁷³ Festiwal odbywał się nieprzerwanie co rok, aż do roku 2002, kiedy to powrócił po dwuletniej przerwie. W 2009 roku, ze względu na remont hali widowiskowej, w której do tej pory organizowano koncerty, Metalmania nie odbyła się.⁷⁴ Została jednak reaktywowana w 2017 roku, a headlinerem tegorocznej XXIV edycji, był norweski zespół metalowy Emperor.⁷⁵

Obecnie, w internetowej bazie zespołów metalowych, którą prowadzi Encyclopaedia Metallum, figuruje 3315 (w tym także nieaktywnych) grup z Polski.⁷⁶ Niewiele z nich uznanie zyskało również za granicami kraju. KAT i TSA, choć wydawały płyty na Zachodzie, ze względu na mały nakład PRL-owskich wytwórni, nie miały możliwości na prawdziwy sukces. Potencjał tworzonej przez nich muzyki nie miał szans w starciu z realiami ówczesnej polskiej rzeczywistości. Bliżej tego osiągnięcia był założony w Pozna-

⁷⁰M. Kopiński, op. cit., s. 72-73.

⁷¹Tamże, s. 73.

⁷²Tamże, s. 74.

⁷³*Metalmania 1986*, dostępne przez: <https://www.metalmind.com.pl/metalmania/1986.html>, 03.04.2018.

⁷⁴Lisa, *Muzyka: Metalmania Fest 2009*, dostępne przez: <https://www.darkplanet.pl/Metalmania-Fest-2009-36658.html>, 03.04.2018.

⁷⁵*METALMANIA: Emperor, Destroyer 666, Napalm Death*, dostępne przez: <https://www.ticketpro.pl/muzyka/hard-heavy/1991137-metalmania-bilety.html>, 06.04.2018.

⁷⁶Browse Bands - By Country - Poland, dostępne przez: <https://www.metal-archives.com/lists/PL>, 06.04.2018.

niu zespół Acid Drinkers, którego debiutancki album wydała londyńska wytwórnia płytowa Under One Flag.⁷⁷ Grupa w początkowym okresie działalności miała jednak trudności z organizacją trasy koncertowej poza granicami kraju⁷⁸ i po dziś dzień rzadko prezentuje się przed zagraniczną publicznością. Na ten moment, do najpopularniejszych polskich wykonawców metalowych, poza granicami kraju, należą Behemoth, Vader oraz Riverside.⁷⁹ Rozgłos muzykom, a w szczególności Behemothowi, poza dokonaniem muzycznymi, przynosiły na przestrzeni lat liczne kontrowersje wynikające z obrażania uczuć religijnych katolików. Ze względu na oscylującą wokół okultyzmu tematykę utworów oraz profanację symbolów religijnych, w świadomości Polaków, grupa wykonująca muzykę z pogranicza death metalu, uznawana jest za satanistyczną. Tak negatywne konotacje mogą być przyczyną tego, jak rzadko słyszy się o jej sukcesach, a także o sukcesach innych rodzimych wykonawców metalowych w polskich mediach.

⁷⁷R. Sankowski, *Oto Polska na metal. Jak Vader i inni zdobyli świat*, dostępne przez: http://wyborcza.pl/1,75410,16096652,Oto_Polska_na_metal__Jak_Vader_i_inni_zdobyli_swiat.html, 18.04.2018.

⁷⁸Tamże.

⁷⁹A. Degórska, *31 najlepszych polskich zespołów według zagranicznego portalu*, dostępne przez: <https://www.antyradio.pl/Muzyka/Rock-News/31-najlepszych-polskich-zespolow-wedlug-zagranicznego-portalu-15411>, 18.04.2018.

Rozdział 2

Wizerunek subkultury heavymetalowej w mediach

2.1 Czym jest wizerunek?

Człowiek postrzega elementy rzeczywistości i przetwarza je na podstawie własnych uczuć, doświadczeń, opinii i faktów. Taki zbiór przekonań i myśli danej osoby o obiekcie (którym w tym kontekście może być zarówno firma, jednostka organizacyjna, miejsce, grupa społeczna lub osoba), określa się mianem wizerunku.¹ Podobną definicję wizerunku proponuje również K. Huber, który charakteryzuje go jako "twór wielowarstwowy, stanowiący sumę wszystkich spostrzeżeń, obserwacji, w których dokonujemy projekcji naszego ego."²

Pojęcia wizerunku używa się zamiennie ze słowem *image*, wywodzącym się z łacińskiego *imago* oznaczającego obraz i symbol. *Image* to wyobrażenie jakiegoś ideału lub stanu, wyobrażenie danego podmiotu za pomocą zmysłów, obraz myślowy. Dziś definiowany jest również jako sposób postrzegania określonej osoby przez społeczeństwo i media.³ W ujęciu słownikowym, wizerunek oznacza podobiznę danej osoby utrwaloną np. na rysunku lub zdjęciu, a także sposób postrzegania i przedstawiania tej osoby lub rzeczy.⁴

Każda jednostka, celowo lub nie, wytwarza swój obraz, który składa się na wizerunek, definiowany w literaturze przedmiotu również jako zbiór wybranych technik ko-

¹P. Kotler, *Marketing: analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Warszawa 1994, Gebethner & Ska, s. 549.

²K. Huber, *Image, czyli jak być gwiazdą na rynku*, Warszawa 1994, Businessman Book, s. 26.

³M. Urbaniak, *Wizerunek dostawcy na rynku dóbr produkcyjnych*, Łódź 2003, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 11.

⁴Hasło: wizerunek, Słownik języka polskiego, PWN, dostępne przez: <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2579940,02.04.2018>

munikacyjnych, który powstaje w wyniku zamierzonych i niezamierzonych decyzji.⁵ Powstały w świadomości uczestników komunikacji obraz może być odebrany pozytywnie lub negatywnie, a odbiór ten będzie się najprawdopodobniej różnił w zależności od środowiska, z jakiego pochodzą odbiorcy oraz od wyznawanych przez nich poglądów. Sam Black twierdzi, że na podstawie wizerunku – ogólnego wrażenia odbieranego przez kogoś z zewnątrz, dokonuje się oceny, czy instytucja lub dana persona jest dobra, czy zła.⁶ Ocena ta jest oczywiście subiektywnym postrzeganiem danego obserwatora i nie musi stać w zgodzie z faktycznym stanem rzeczy. Wizerunku nie należy bowiem traktować jako wierzonego odwzorowania rzeczywistości, a jako jej odbicie w świadomości określonej grupy lub jednostki. Istnieje zatem podstawa do formowania się różnic pomiędzy tym, jak dana jednostka postrzega samą siebie, a jak odbierana jest przez innych ludzi. Wizerunek jest płynny i niestały; pod wpływem zachodzących w czasie różnych czynników, może ulec znaczącym zmianom. Jak podkreśla Michał Grech, będący wizerunkiem konstrukt, jako, że wynika z procesu komunikacji, jest stale modyfikowany i negocjowany.⁷ W związku z tym, utrzymanie stałego, zamierzonego wizerunku nie jest rzeczą łatwą.

Postawy, zachowania, styl komunikowania się, mowa ciała i wygląd zewnętrzny stanowią elementy, z których składa się wizerunek.⁸ Przeważają wśród nich komunikaty niewerbalne, uzupełniające komunikaty słowne o całą gamę nowych informacji, których nie można byłoby pozyskać tylko z wypowiedzi określonej osoby. Na kreowanie wizerunku wpływają jednak także nawiązywane przez ową jednostkę kontakty międzyludzkie. *Image* w znaczącym stopniu zależny jest od tego, w jakim środowisku jednostka przebywa, i jakie łączą ją z nim relacje.⁹

Dla wielu subkultur, w tym subkultury metalowej, styl ubierania się jest podstawowym środkiem wyrazu własnego "ja". Część członków subkultur wyraża je poprzez, przynajmniej pozorne, nieprzywiązywanie wagi do własnego wyglądu. Sprawiają wrażenie niezadbanych, co w ich przypadku może stanowić kolejny sposób na negację i bunt. Gregory P. Stone podkreśla, że strój stanowi dla człowieka narzędzie do informowania o wartościach, jakie wyznaje, o tym, jaką przejawia postawę i nastrój – nadaje do innych ludzi komunikat o jego tożsamości.¹⁰ David Muggleton dodaje jednak, że nadmierne skupianie się na swoim wizerunku jest w obrębie subkultury źle widziane i świadczyć może o zbyt

⁵E. Pluta, *Public relations – moda czy konieczność? Teoria i praktyka*, Warszawa 2001, Twigger, s. 32.

⁶S. Black, *Public relations*, Warszawa 2000, Dom Wydawniczy ABC, s. 96.

⁷M. Grech, *Badanie wizerunku: ludzie, marki, branże*, Łódź 2012, ??, s. 12.

⁸P. Czaplińska, *Strategia budowania wizerunku osób znanych*, [w:] *Perswazyjne wykorzystanie wizerunku osób znanych*, (Red.) A. Grzegorzczak, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2015, s. 30.

⁹P. Czaplińska, op. cit., s. 30.

¹⁰G. P. Stone, *Appearance and the self: a slightly revised version*, [w:] *Life as Theater: A Dramaturgical Sourcebook*, (Red.) D. Brissett, C. Edgley, Nowy Jork 2005, Routledge; 2 edition, s. 141.

nachalnej próbie zaprezentowania swojej subkulturowej przynależności. O niej najlepiej powinny świadczyć przejawiane przez jednostkę postawy i zachowania.¹¹

2.2 Muzyka heavymetalowa i jej fani w mediach zagranicznych

2.3 Muzyka heavymetalowa i jej fani w mediach polskich

Na przestrzeni ostatnich lat, metalowcy mieli możliwość poszukiwania informacji i recenzji w magazynach muzycznych. Obecnie, ze względu na postęp technologiczny, wiele z nich ukazuje się jedynie w Internecie, a z polskiego rynku prasowego zniknęło kilka czasopism o omawianej tematyce. Do 2011 roku, w obiegu znajdował się kwartalnik *Blackastrial. Magazyn Muzyki Ekstremalnej*, który skupiał artykuły dotyczące szeroko rozumianej muzyki ekstremalnej (hard rocka, metalu i gatunków pochodnych).¹²

Polscy pasjonaci muzyki heavymetalowej mają do dyspozycji czasopismo *Metal Hammer*, ukazującym się w polskiej wersji językowej od 1990 roku.¹³

W ogólnopolskich mediach niewiele jest wzmianek o muzyce heavymetalowej. Zwykle, tematy związane z omawianym gatunkiem muzycznym, podejmują portale muzyczne poświęcone hard rockowi i metalu. Rzadziej ogólnomuzyczne redakcje, które w swoich treściach skupiają się na muzyce pop i dance.

2.4 Heavy metal w social media

Początków obecności subkultury heavymetalowej w internecie doszukiwać można się na forach internetowych, służących metalowcom do wymiany opinii i doświadczeń muzycznych. Tak stworzone społeczności potrafiły funkcjonować latami, ale obecnie, fora internetowe stają się przeżytkiem.

Grupy zrzeszające wielbicieli muzyki metalowej można znaleźć na portalu społecznościowym Facebook. Popularnością cieszą się także strony wykonawców metalowych. Dla przykładu, fanpage [wyjaśnić co to?] zespołu Metallica, zrzesza aż tyle i tyle obserwujących oraz X polubień¹⁴. Strony na portalu Facebook zespołów X, Y, Z, również zrzeszają wielu wielbicieli tego gatunku muzyki. Nie są to jednak społeczności o charak-

¹¹D. Muggleton, *Wewnątrz subkultury. Ponowoczesne znaczenie stylu*, Kraków 2004, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 113.

¹²B. Major, op. cit., s.54.

¹³Tamże.

¹⁴Stan na kwiecień 2018.

terze subkulturowym – obserwowanie stron wykonawców w mediach społecznościowych nie może być uznane za przejaw subkulturowego uczestnictwa.

Rozdział 3

Badanie wizerunku subkultury heavymetalowej

3.1 Przedmiot badań i cele badawcze

Po poznaniu wartości, którymi kierują się metalowcy; wytycznych ich stylu i upodobań muzycznych oraz wizerunku metalu kształtowanego przez środki masowego przekazu, kolejnym naturalnym krokiem w analizie tej grupy, jest zaznajomienie się z opinią publiczną na jej temat. Przeprowadzane badanie ma za zadanie przybliżyć sposób, w jaki postrzegani są fani muzyki heavy metalowej przez polskie społeczeństwo i czy ten sposób różni się w zależności od pokolenia i/lub płci. Jego podstawowym celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, *jaki jest metalowiec*, co go według respondentów charakteryzuje.

Istotne jest zweryfikowanie, czy badana grupa przy opisywaniu członków subkultury posługuje się utartymi stereotypami i postrzega ich przez ich pryzmat. Zaprojektowane badanie będzie kluczowe dla określenia wizerunku subkultury metalowej w oczach ankietowanych, ich pozytywnych bądź negatywnych skojarzeń związanych z pasjonatami cięższego brzmienia.

3.2 Metody i narzędzia badawcze

Badanie zostało przeprowadzone przy użyciu kwestionariuszy składających się z X pytań oraz zamieszczonej na początku metryczki, uwzględniającej jedynie podstawowe informacje, jak wiek i płeć uczestników badania. Ankietę zaprojektowano tak, by nie sugerować odpowiedzi respondentom – badanie zawierało 6 pytań otwartych, krótkiej odpowiedzi i jedno pytanie zamknięte, sprawdzające relacje respondentów z członkami subkultury. Celem takiego zabiegu było uzyskanie spontanicznych reakcji i skojarzeń ankietowanych.

Ankieta została rozdyskrybuowana do respondentów przy pomocy internetu i platformy Google Forms. Badanie przeprowadzono w kwietniu 2018 roku i udział w nim brało X respondentów. X proc. ankietowanych stanowiły kobiety, X proc. mężczyźni. Przeważała grupa w wieku X-Y lat.

3.3 Analiza wyników badania

Zakończenie

Bibliografia